

Schopenhauer u "Bijegu" i "Đuki Begoviću"

Batković, Tena

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:625687>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-17**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnosti i engleskog jezika i
književnosti

Tena Batković

Schopenhauer u „Bijegu“ i „Đuki Begoviću“

Završni rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2021.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost i engleski jezik i književnost

Tena Batković

Schopenhauer u „Bijegu“ i „Đuki Begoviću“

Završni rad

Humanističke znanosti, filologija, kroatistika

Mentor: izv.prof.dr.sc. Ivan Trojan

Osijek, 2021.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku 16. rujna 2021.

Tena Batković, 0122230121

Sadržaj

Sažetak	1
1. Uvod.....	2
2. Hrvatski modernizam.....	3
3. Arthur Schopenhauer	5
4. Ivan Kozarac	7
5. Milutin Cihlar Nehajev	9
6. Odnos prema ženama u djelima „Đuka Begović“ i „Bijeg“	11
6.1 Žene u „Đuki Begović“	11
6.2 Žene u „Bijegu“	12
7. Schopenhauerov pesimizam i vladavina volje.....	14
7.1 Problem volje i slavonske krvi u djelu „Đuka Begović“	15
7.2 Problem volje u djelu „Bijeg“	17
8. Zaključak.....	19
9 .Literatura.....	20

Sažetak

Ivan Kozarac jedan je on najvećih predstavnika Slavonije u modernoj hrvatskoj književnosti. Svoj je književni rad završio dosta mlad zbog prerane smrti, ali je iza sebe ostavio neka od najpoznatijih djela u hrvatskoj književnosti dvadesetog stoljeća. U svojem se radu posvetio Slavoniji, ali za razliku od svog prethodnika, Ivan Kozarac se u svojim djelima posvetio realističnom prikazu Slavonaca. Potaknut stanjem u kojem se pronašla Slavonija, Kozarac prikazuje moralno propadanje njegove okoline. U svojem najpoznatijem djelu, „Đuka Begović“, on donosi prikaz bećara koji ide protiv svih tradicionalnih pravila i sa svojim temperamentom ide protiv svoje okoline. Đuka Begović lik je koji je predodređen za neuspjeh, njegov je najveći neprijatelj on sam, to jest njegova vlastita krv. Ivan Kozarac u ovom djelu stvara lika od kojega su odgoj, nedostatak majčinske ljubavi, ali i vlastiti temperament stvorili tragičnog lika i prikazuje njegovo sigurno srljanje u propast. Ovo djelo jasan je komentar na sve nemoralne činove koje je Kozarac susreo u svom životu, u svojoj okolini. Drugi važan književnik, Milutin Cihlar Nehajev, u hrvatskoj je književnosti ostao upamćen po svojem raznolikom radu na književnoj sceni. U njegovom književnom radu vidljiv je utjecaj europskih književnosti pa i nije iznenađujuće što je u svojem djelu, „Bijeg“, Nehajev stvorio lika melankoličnog intelektualca koji srlja u propast. Đuro Andrijašević lik je koji se ne suočava s problemima, on od njih bježi, a u njegovim anksioznim razmišljanjima Nehajev nudi čitatelju dobro razrađenu psihološku analizu lika. Od samog početka romana Nehajev gradi tmurnu atmosferu koja se samo pojačava kroz djelo dok na kraju ne kulminira. Njihovo srljanje u propast je ono što se može gledati kroz Schopenhauerovu filozofiju. Hrvatski su realizam i moderna bili inspirirani njegovim pesimističnim pogledom na svijet i taj su stav prenijeli u svoja djela. U ovim djelima njegova je filozofija prilično jasno prikazana u likovima, u njihovim nastojanjima da idu protiv društva i protiv njihovih ograničenih mišljenja.

Ključne riječi: Ivan Kozarac, Milutin Cihlar Nehajev, Bijeg, Đuka Begović, Arthur Schopenhauer, ljudska volja

1. Uvod

Ovaj rad bazirati će se na djelima poznatih hrvatskih pisaca Ivana Kozarca i Milutina Cihlara Nehajeva. Oba autora važni su književnici hrvatske moderne, ali i književnosti dvadesetog stoljeća u Hrvatskoj. Moderna je u Hrvatskoj uslijedila ubrzo nakon realizma i nastavila se na njegovu inspiriranost Schopenhauerovom filozofijom, što je vidljivo i kod ove dvojice književnika. Schopenhauer je svojom filozofijom prikazao nezadovoljstvo koje je kolalo društvom krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća i svojim je stavovima utjecao, ne samo na hrvatske književnike, već i na neke od najvećih europskih umjetnika devetnaestog i dvadesetog stoljeća. Kozarac i Nehajev u svojim djelima, „Bijeg“ i „Đuka Begović“, prikazuju nezadovoljstvo društvenim stanjem, ali i donose odlično napravljenu psihološku karakterizaciju. I „Bijeg“ i „Đuka Begović“ predstavljaju dvojicu likova koji su karakterno dosta različiti. Đuka je razvratni bećar, dok je Đuro previše emotivan intelektualac, ali ono što ih veže je neizbježan osjećaj da im život polako klizi iz ruku, a oni su po tom pitanju potpuno nemoćni. Schopenhauerova filozofija odiše pesimizmom, jer u svojoj biti ona tvrdi da su ljudi nemoćni pred svemoćnom prirodom i da za čovjeka nema druge svrhe u ovom svijetu osim one za razmnožavanje. Nehajev predočava taj osjećaj pesimizma u svojem liku, Đuri Andrijaševiću, kojeg stavlja između vjere i spolnosti. Kozarac, s druge strane, predočava lika koji je rastrgan između emocionalne nedostupnosti i temperamenta. Nehajev i Kozarac u svojim se djelima okreću čovjeku, ali ne izostavljaju problematiku okoline u odnosu prema neshvaćenom pojedincu. Ono što će se u ovome radu analizirati jest prikaz borbe likova protiv njihove konačne propasti uz pomoć Schopenhauerove filozofije nadmoćne volje, pitanje odnosa muškarca i žene, obiteljskih odnosa i odnosa pojedinca i okoline kao faktora propasti ova dva lika kao jednih od najpoznatijih djela hrvatske moderne.

2. Hrvatski modernizam

Hrvatska je književnost u 19. stoljeću obilježena stilskom nedefiniranošću, što je bila direktna posljedica tadašnjih političkih događanja. Kroz povijest se može primijetiti kako su politička previranja uvijek imala veliki utjecaj na hrvatsku književnost, hrvatski su književnici na prvo mjesto svojih dijela donosili temu hrvatskog naroda, njegovog zajedništva i patnje. Kod realizma vidljivo je upravo to nastavljanje domoljubne tematike u poetici koju diktira Šenoa i koju obilježava sinteza romantičarskih i realističkih postupaka koje Šenoa okreće prema tematici domoljublja i položaja hrvatskog naroda u tadašnjem vremenu (Šicel, 2005: 5). Hrvatska je književnost upravo zbog svojeg kasnijeg razvijanja tek krajem 19. stoljeća ušla u razdoblje realizma čime je zaostajala za ostatkom Europe čak do četrdeset godina (Šicel, 2005: 5). To razdoblje, naime, traje vrlo kratko, jer se već za par godina javljaju djela koja se svojom tematikom mogu svrstati u poetiku moderne i time se isprepliću dva razdoblja, ponajviše jer se početkom moderne smatra početak devedesetih godina devetnaestoga stoljeća. Tadašnje promjene u poetici i stilu realizma postaju očite, a značajke modernizma predstavljale su stanje književnosti. (Šicel, 2005: 7).

Prvi znakovi moderne u hrvatskoj se književnosti javljaju početkom devedesetih godina 19. stoljeća, a najviše se ističu kod Gjalskoj, Kozarca i Leksovara koji će „odstupati od dotad uobičajenoga načina fabuliranja, pokušavajući psihološkom motivacijom i istaknutim lirskim akcentom ući produbljenije u bit karaktera svojeg literarnog junaka“ (Šicel, 2005: 6). Modernizam je tada bio aktualna pojava u Europi i njegovi su odjeci bili brzo vidljivi u hrvatskoj književnosti gdje književnici više nisu pisali strogo o domoljubnim temama, nego je njihovo zanimanje otišlo u smjeru spoznavanja čovjeka, njegovih unutarnjih psiholoških i emocionalnih stanja, to jest čovjekove misli, osjećaji i spoznaje o životu, ali i njegova stanja između onoga stvarnog i nestvarnog stavljaju se kao središnja tema književnih radova (Šicel, 2005: 7). Mladi su književnici negacijom svih tradicionalnih načela okrenuli književnost potpuno prema čovjeku i mogli bi biti opisani kao dosta radikalni u svojim uvjerenjima. Najpoznatiji događaj s kraja 19. stoljeća, paljenje mađarske zastave, određuje ton i odnos mladih intelektualaca prema vlasti i odvodi ih u Europu gdje padaju pod utjecaj stranih književnosti i ideologija, što samo učvršćuje njihova uvjerenja, ali i dovodi do stvaranja dviju struja među književnicima koje će pomoći pri građenju književnog opusa moderne u Hrvatskoj.

Dvije grupe intelektualaca nastale su zbog njihovog rastjerivanja u dvije velike metropole, Beč i Prag, a najviše su se razlikovale po svojem radu u Hrvatskoj. Praška je grupa bila okrenuta

političkom radu, rezultat direktnog utjecaja Masaryka i njegovih ideja. Ova grupacija nije promovirala ideju hrvatske nacije, već ideju ujedinjavanja svih Slavena. Druga grupacija dolazila je iz Beča i svojim je djelovanjem uvelike utjecala na razvoj književnosti, a svojim su radom naglašavali umjetničku komponentu djelovanja na hrvatski narod. Cvjetko Milanja (2012: 225) te dvije grupe dijeli na onu estetički, apolitično orijentiranu (bečka) i onu etički, politički orijentiranu (praška).

Kada modernu gledamo kao vremensko razdoblje možemo ju podijeliti u dvije faze, prva koja je specifična po tome što se u njoj započinje i završava pokret moderne koji traje od 1897. do 1903. (Šicel, 2005: 10). Šicel (2005: 307) napominje kako pokret moderne nije imao literarna obilježja, ali je svojim političkim djelovanjem utjecao na književnost jer je proizlazio iz nezadovoljstva mladih intelektualaca na trenutno stanje u državi. Ono što prva faza donosi jest obračun s tradicijom i snažnu prisutnost kritike koja je bila upotrjebljena kako bi mlada generacija uspostavila vlastitu poetiku: „pokraj vrlo uočljivog razvoja procesa koji vode razbijanju tradicionalnih proznih, izrazito pripovjedačkih struktura i inauguracije sve naglašenijih lirskih i psiholoških zahvata (...) dolazi i do sve vidljivijeg oslobađanja literature njezine dotadašnje društveno-analitičke funkcije“ (Šicel, 2005: 10). Druga faza modernizma, koja traje od 1903., traje više od deset godina i u njoj se stvaraju najvažnija dramska, lirski i prozna djela (Šicel, 2005: 11). U toj drugoj fazi izdana su i djela „Đuka Begović“ i „Bijeg“. Nehajev izdaje svoje djelo 1909. godine, a ta se godina po Šicelu (2005) smatra jednom od najplodnijih kada su u pitanju objavljivanja značajnijih djela tog razdoblja.

Moderna, kao književna epoha u povijesti hrvatske književnosti, može se definirati kao heterogeno razdoblje u kojemu se impresionizam: „nameće kao jedan od prevladavajućih stilova (...) pokraj očite prisutnosti i nekih drugih stilova“ (Šicel, 2005: 8). Ono što Šicel napominje kao važnu stavku jest da poetika moderne kod nas nije bila samo produkt koji je došao iz Europe jer je: „realna podloga za takvo stanje duha postojala, dakako specifična u odnosu na europski, i u nas.“ (Šicel, 2005: 13).

3. Arthur Schopenhauer

Schopenhauerov utjecaj na cjelokupno europsko stvaralaštvo treba tražiti u filozofiji koja je vladala dobrim dijelom devetnaestog stoljeća. U stoljeću u kojem su potpunu dominaciju imale prirodne znanosti (Šicel, 2005: 13), dominacija logike i razuma dovela je društvo do zasićenosti takvim pogledom, ali i razočarenjem, jer znanost nije uspjela dati odgovore na neka od najvećih pitanja na koje je tadašnje društvo tražilo odgovore. Ono što je najviše štetilo pozitivističkom gledištu bilo je, kako Šicel (2005: 13) objašnjava, podređivanje individualizma i stvaranje materijalističkog pogleda na svijet. On nadalje objašnjava kako: „Sumnja u moć znanosti da će riješiti niz pitanja ljudske egzistencije dovela je do preorijentacije, pa se umjesto filozofije vulgarnog materijalizma i pozitivizma javila nova filozofija - izrazito idealistička i metafizička“ (Šicel, 2005: 13).

Arthur Schopenhauer dolazi kao glas društva koje izražava nezadovoljstvo tadašnjom logikom i materijalizmom koji su vladali društvom devetnaestoga stoljeća. Na tadašnji pozitivizam, Schopenhauer uzvraća racionalizmom i pesimizmom, on predočava duhovnu krizu koja će svoj vrhunac doživjeti u dvadesetom stoljeću (Topić Popović, 2005: 5). Njegova filozofija donosi: „duh razočaranja što ga je osjećalo XIX. stoljeće u odnosu na optimizam prosvjetiteljstva“ (Topić Popović, 2005: 6). Slavu je doživio tek kasnije u svojoj karijeri, jer je početak njegove karijere obilježen neuspjehom zbog njegovog pokušaja konkuriranja Hegelu i pozitivizmu.

Glavni predmet Schopenhauerove filozofije pojam je volje koja je, po njegovu mišljenju, bit svega: „Naučavao je da je svijet predodžba subjekta, a da je bit subjekta volja, koja stoji izvan vremena i prostora, te da su volji podređeni sav razum i znanje“ (Topić Popović, 2005: 5). Njegovo najbitnije djelo „Svijet kao volja i predodžba“ izdano je 1819. godine, a svojom filozofijom definira svijet kao predodžbu u odnosu na subjekta i njegovo uvjerenje da je sve podređeno volji glavni je uzrok njegovog pesimizma. Čovjek je zapravo podređen volji koja je iznad njega i svaki čovjekov pokušaj da sam donosi odluke odlazi u propast: „a život je tada neizbježan doživljaj boli“ (Topić Popović, 2005: 5).

Upravo takav pesimističan pogled na društvo, čovjekovu ulogu u društvu i samu svrhu čovjekova postojanja ono je što je privuklo mnoge umjetnike i učinilo od Schopenhauera jednog od najutjecajnijih filozofa devetnaestog stoljeća:

„svojim pesimizmom on je, naime, najpotpunije izrazio razočaranja što ga je osjećalo XIX. stoljeće u odnosu na optimizam prosvjetiteljstva (...) onog razočarenja koje su, uz mnoge druge, očitovali Byron, Musset, Heine; Leopardi, Puškin, Ljermontov, Schubert, Chopin – generacija koja živi i djeluje od 1800. do 1857. godine. Njegova je filozofija snažno utjecala na europsku kulturu XIX. stoljeća (nadahnulo je R. Wagnera, F. Nietzschea i dr.), a osobito na različite struje iracionalizma“ (Topić Popović, 2005: 6)

U hrvatskoj je književnosti njegov utjecaj bio vidljiv već u osamdesetim godinama devetnaestoga stoljeća. Njegov se utjecaj iz realizma nastavio i u moderni, a u svojim djelima hrvatski su autori odražavali Schopenhauerove stavove o prevlasti volje i neizbježne boli (Topić Popović, 2005: 6). Nepogodan položaj hrvatskog naroda izazvao je u hrvatskim intelektualcima osjećaj nemoći i nepovjerenja, a Schopenhauerova filozofija opisivala je upravo taj pesimistični pogled na svijet i naišla je na odobravanje. Neki od njih su u svojim djelima izravno spominjali Schopenhauera i gradili svoje likove po njegovoj filozofiji, kao Ksaver Šandor Gjalski u svojem djelu „Poslije nesreće“. Kod djela „Đuka Begović“ i „Bijeg“, Schopenhauerov utjecaj vidljiv je upravo u njihovom načinu života. Njihova uzaludna borba protiv sudbine, njihov odnos prema ženama i odustajanje od borbe protiv predodređene i nadmoćne moći volje upravo je ono o čemu progovara Schopenhauer u svojoj filozofiji.

4. Ivan Kozarac

Ivan Kozarac rođen je u Vinkovcima 1885. godine, a umire već 1910. godine u svome rodnome gradu kojeg je koristio kao izvor nadahnuća u svojem stvaralaštvu. Pjesnik je koji je u hrvatskoj književnosti ostavio velik trag unatoč njegovom kratkom vremenu stvaranja. Njegova književna karijera započinje objavom pjesme „Slavjanstvo“ 1902. godine i završava već 1910. godine kada umire, ali u tih kratkih osam godina on piše čak šezdesetak pjesama i oko četrdesetak novela. Za života je objavio samo jednu knjigu, „Slavonska krv“, 1906. godine, a ostale tri, među kojima je i „Đuka Begović“, bivaju objavljene posthumno.¹

Pahić u predgovoru (2005: 5) opisuje Kozarca kao najneobičnijeg pisca hrvatske moderne koji je, zbog kratkog vremena stvaranja, ostao dosta nepoznat publici, a kritika ga je tretirala kao početnika i njegovom stvaralaštvu nikada nije dala dovoljno pozornosti. Kao književnik reagira na pojave u Slavoniji koje stavlja u svoja djela i na taj način kritizira raspuštenost, lijenost i nemoral. Naspram prijašnjeg Kozarca, Ivan Kozarac ne prikazuje Slavonce samo kao žrtve stranaca koji dolaze i uništavaju im njihovu ravnicu, već kritizira i ponašanje Slavonaca koji su pasivni i dopuštaju da im zemlja propada pred njihovim očima. Pahić o njemu piše:

„Njegovo je djelo spoj pripovjednog instinkta i modernističke izražajnosti. Kao realist reagira na sve značajne društvene pojave u životu slavonskoga sela u doba nestanka Vojne krajine kad se u Slavoniji snažno rasplamsava želja za slobodom, ali, zbog popuštanja ranije vojničke stege i prisile živi se bez jasnog cilja pa se mnogi odaju lijenosti, neradu, razvratu, rastrošnosti i pijančevanju.“ (Pahić, 2005: 6)

Upravo su ti opisi Slavonije iskaz njegove ljubavi prema zemlji. Pahić objašnjava kako je ta njegova ljubav izražena u opisima krajolika jer je on tu zemlju: „osjećao i doživljavao i kožom i krvlju i živcima.“ (Pahić, 2005: 6). Anica Bilić karakterizira ga kao pjesnika: „vitalizma i dekadencije, pjesnik strasti, ushita i euforije (...) klonuća, umiranja i agonije (...) koji nije podlegao književnoj modi niti je pripadao dominantnoj pjesničkoj struji“². Ivan Kozarac pjesnik je slavonske ravnice koji, kako ga opisuje Antun Gustav Matoš: „bijaše pravi graničar i pravi Šokac. Lijep kao snaša, bolestan kao Slavonija koja u njem izgubi najboljeg svog pisca

¹ Činjenice preuzete s internetskog izvora Ivan Kozarac. Zadnja posjeta 30.07.2021. Dostupno na: <https://www.ivankozarac.com/stvaralastvo>

² Činjenice preuzete s internetskog izvora Ivan Kozarac. Zadnja posjeta 30.07.2021. Dostupno na: <https://www.ivankozarac.com/stvaralastvo>

budućnosti!“³ Njegovo najpoznatije djelo, „Đuka Begović“, jedan je od njegovih romana koji je objavljen nakon njegove smrti, ali je stavio Ivana Kozarca na mapu hrvatske književnosti kao jednog od najvažnijih pisaca hrvatske moderne. Šicel (2005: 190) definira taj roman kao sintezu Kozarčevih sveukupnih tema kojim se bavio u svojim prijašnjim djelima u kojem se Kozarac dotiče tema nemoralna, odnosa u obitelji, ali najviše se fokusira na odnos muškarca i žene, roditelja i djece, pojedinca u kolektivu, lijenost i prikaz čovjekove želje da postigne promjenu, ali ne uspijeva i prihvaća svoju predodređenu sudbinu: „Uz to, u tom ćemo djelu Kozarčevu naći i svu njegovu problematiku. Problem o ekonomskom i moralnom propadanju slavonskog sela, o rđavim posljedicama gradske polukulture po selo, o štetnim utjecajima i njegovo shvaćanje morala, o degeneraciji Slavonaca“ (Bogner, 1994: 46).

„Đuka Begović“ je danas jedan od romana koji daje sliku Slavonije koju nije mogao prezentirati niti jedan drugi hrvatski književnik toga doba. Uspoređujući lika s njegovima autorom, mogu se pronaći određene sličnosti i zato je i jasno kako je Ivan Kozarac dao tako dobru profiliranu karakterizaciju. S Đukom je: „prikazao sve zamke mladosti, bećarenja i nekritičke opijenosti užicima ako čovjek nema jasnog životnog cilja i čvrste orijentacije.“ (Pahić, 2005: 7). Đuka je lik razvratnog i nemoralnog bećara koji ne uspijeva živjeti normalnim, radničkim životom. Kozarac nam ipak daje uzroke Đukinog razvratnog ponašanja koji počinju već u njegovu djetinjstvu. Odrastajući samo sa svojim ocem, Đuka nema majčinsku figuru u životu i odnos sa ženama sveden je na čistu erotiku od koje Kozarac nije zazirao u svojim djelima: „Žene opisuje u njihovoj elementarnosti (...) prikazuje nagonsku, strastvenu i nesputanu erotičnost, ljepotu i zamamnost“ (Pahić, 2005: 6). Ali ono na što se Kozarac najviše fokusira jest želja za promjenom koja rezultira neuspjehom i daje prikaz lika koji je: „Nesposoban ukrotiti svoju naglu, prkosnu ćud, on se muči u uzaludnoj pobuni koje ne rezultira nikakvim pozitivnim pomacima“ (Pahić, 2005: 126). Kozarac ovim djelom bilježi svoju stvarnost i kreira jedan od, po mnogima, najvažnijih romana u hrvatskoj moderni, ali i u novijoj hrvatskoj književnosti u kojem on daje: „svoju najdublju i najtemeljitiiju studiju slavonskog mentaliteta, najsvestraniju i najtanju analizu slavonske krvi i slavonske duše“ (Bogner, 1994: 42).

³ Činjenice preuzete s internetskog izvora Ivan Kozarac. Zadnja posjeta 30.07.2021. Dostupno na: <https://www.ivankozarac.com/stvaralastvo>

5. Milutin Cihlar Nehajev

Milutin Cihlar Nehajev rođen je u Senju 1880. godine, a u hrvatskoj književnosti ostavio je neizbrisiv trag za vrijeme svoga književnog djelovanja. Pisao je za nekolicinu časopisa kao što su *Obzor*, *Balkan*, *Jutarnji list* i *Lovo*, a poznat je i po svojem raznolikom radu na hrvatskoj književnoj sceni, što samo potvrđuje činjenica da je 1926. odabran za predsjednika Društva hrvatskih književnika.⁴ „Kako je znao izraziti opće raspoloženje fin de sièclea, Nehajev je smatran autoritetom do kraja razdoblja moderne, i bio je proglašavan vodećim i uзорitim intelektualcem“ (Milanja, 2012: 228). Nehajev je u tadašnju književnu scenu ušao za vrijeme borbe stare i nove generacije, ali ga to nije omelo u tome da stvori zavidni književni opus koji je pomogao definiranju tadašnje književne scene: „svojom plodnom i širokom djelatnošću fascinirao suvremenike. Ogleđao se u svim vrstama, ali je bio i onodobni književnokritički arbitrar, prateći domaću i inozemnu književnost“ (Milanja, 2012: 227). Kada se promatra njegovo književno stvaralaštvo, treba pogledati na njegove utjecaje kojima je podlegao u ranijim godinama. Nakon školovanja Beču, Nehajev dolazi u Hrvatsku, a mladi intelektualci iz Beča, kao što je već poznato, odvajali su književnost od njezine funkcionalnosti, a isticali su individualnost, ali je također dijelio mišljenja s praškom grupom. Nehajev se zanimalo za stranu književnost, a Milanja (2012: 227), između ostalog, nabraja njemačku, austrijsku, francusku, nordijsku, rusku i poljsku, što samo daje jasniju sliku o poetici Nehajeva čiji je horizont: „složeniji i on se mora uzeti u obzir kada se želi odrediti njegova poetika“ (Milanja, 2012: 226).

Nehajevova se aktivnost na književnoj sceni dijeli na dvije faze, a ona važnija, druga, ona je u kojoj stvara svoja najvažnija djela i u kojoj se fokusira na individualnost likova: „Čuvena sintagma mladih »bježanje svijeta«, to jest bježanje od života, reprezentativno je prikazana u njegovim djelima. To su sudbine koje određuje »tragedija determinizma i ropstva prirode«, te »pasivnost fatalizmu«, kako je sam rekao pišući o Zoli i Hamletu“ (Milanja, 2012: 229).

Roman „Bijeg“ objavljen je 1909. godine, a njegov podnaslov „Povijest jednog našeg čovjeka“, daje čitatelju kontekst i temu samog djela. Ovaj roman opisuje već jednu poznatu temu: „oblomovskog i turgenjevskog »suvišnog čovjeka«“ (Milanja, 2012: 230). Već pri samom izlasku kritika ga je primila s pozitivnim utiscima: „vrednovan i okarakteriziran kao generacijska i epohna

⁴ Činjenice preuzete s internetskog izvora Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zadnja posjeta 01.08.2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=43276>

biografija, iako je bilo primjedaba da je to neuspjeli roman (...) naročito zbog jezičnog nedostatka“ (Milanja, 2012: 231). Mirjana Živny (2012: 209) raspravlja o tematici samog romana i karakterizira kao roman lika, psihološki, autobiografski i društveni roman.

Nehajev uzima mladog intelektualca iz velikog grada i stavlja ga u malu, zatvorenu sredinu. Pisac ovdje stavlja pojedinca u centar pozornosti i predstavlja nam njegov psihološki profil i odnos nezadovoljnog pojedinca u opreci sa sredinom kojoj manjka razumijevanja. Mirjana Živny u svojoj analizi djela objašnjava naglu promjenu glavnih likova u romanima:

„Nakon realizma i naturalizma s književne scene nestaju junaci, likovi koji su se na bilo koji način borili za ostvarenje svojih ciljeva. Nastaje niz djela u kojima su glavni likovi pasivni, skloni meditiranju, melankoliji i spleenu. Uglavnom su to likovi intelektualaca, umjetnika, iznimno obrazovani i nadareni, no bez snage da se suoče sa životom. Izgubljeni su i otuđeni u gradskim prostorima, na hladnim pločnicima bez duše, u osvit nove europske civilizacije koja ih plaši“ (Živny, 2012: 214).

Đuro Andrijašević spada upravo u ovakvu skupinu intelektualaca, ali uspoređujući glavnog lika sa samim autorom djela, naići će se na mnogo sličnosti između njih. Kao i Kozarac, Nehajev ubacuje autobiografske elemente, ali i stavlja svog glavnog lika u poznatu okolinu koju pomoću djela kritizira. Opreka pojedinca i okoline koja ga ne shvaća čini se kao česta pojava u djelima tadašnjih autora, ali oni se ne zadržavaju samo na toj opreci. U ovom djelu okolina pridonosi osjećaju beznađa, ali se glavna radnja zbiva u samome liku. Đuro Andrijašević je nezadovoljan svojim životom i prije dolaska u Senj, ali ta mala okolina i njezin negativni utjecaj na već krhkog intelektualca, pokretač je njegovog krajnjeg sloma.

6. Odnos prema ženama u djelima „Đuka Begović“ i „Bijeg“

6.1. Žene u „Đuki Begović“

Gledajući Schopenhauerovu filozofiju uočljiva su njegova mišljenja o ženama koja se nalaze u nekoliko njegovih radova. Topić Popović (2005: 6) opisuje Schopenhauera „konzervativnim cinikom“ i „ženomrscem“ što nas dovodi do Schopenhauerovog odnosa prema ženama i usporedbe s već navedenim djelima. Hrvoje Jurić u svome radu „Svijet kao samovolja i predrasuda, Schopenhauer o spolnosti i ženama“ iznosi svoju analizu Schopenhauerovih razmišljanja koja su dugo bila zanemarivana od strane mnogobrojnih filozofa, umjetnika i ljudi koji su analizirali njegove radove. Jurić (2005: 792) objašnjava kako su Schopenhauerova mišljenja jedna od najeksplicitnijih razmišljanja o spolnosti u cijeloj povijesti filozofije. Obraćanje pažnje na Schopenhauerove stavove o ženama važna su zbog usporedbe s djelima u ovom radu. Kada pogledamo na uzroke ponašanja glavnih likova, možemo ih donekle povezati sa ženskim likovima, ali vrijedno je istražiti koliko zapravo sličnosti postoji između prikaza žena u ova dva dijela i kakav je stav muškaraca prema osobama ženskog spola.

Analizirajući Đuku Begovića, dolazi se do zaključka kako je on potpuno nesposoban da ostvari ikakvu emocionalnu povezanost sa osobama ženskog spola, osim na fizičkoj, to jest, eroskoj razini. Takav stav prema fizičkoj privlačnosti i zaljubljenost kod Schopenhauera objašnjava Jurić:

„Naime, zaljubljenost – raskrinkava Schopenhauer – utemeljena je jedino u spolnom nagonu; ona je specijaliziran, individualiziran spolni nagon. Zaljubljenost, fizička i duhovna privlačnost i ljubav (između muškarca i žene, dakako) – samo su varke pomoću kojih priroda pridobiva ljudsku jedinku za izvršenje svoga cilja, a to je produljenje ljudske vrste.“ (Jurić, 2005; 792).

Schopenhauer u potpunosti zanemaruje zaljubljenost kao faktor u odnosu između muškarca i žene, već ga definira kao produkt prirode koja u konačnici upravlja nama samima. Đuka Begović savršen je primjer takve filozofije jer nikada u životu nije osjećao ništa osim primitivne potrebe za spolnim odnosom sa ženama, a taj je prikaz najbolje prikazan već na samom početku kada autor prikazuje Đukina razmišljanja o njegovoj vlastitoj ženi:

„Oženio neku curu koju su mu tetke i strine i druge babe nahvalile. Bila je sitna, malena, mlada. I tiha, mirna je bila. Uvijek je šutjela, na psovke nije odgovarala, i što god se Đuki ushitjelo, vršila je bez prigovora. Ipak mu se omrznila već nakon dva – tri mjeseca. On je htio ženu snažnu, živu, ženu strasti i žudnje, ženu krvi neobuzdane, a ona je bila upravo bolesno tiha, bolesno mrtva i bezstrasna.“ (Kozarac, 2005: 21)

Život sa njegovom ženom bio mu je monoton i jednoličan, a brak mu se činio kao kazna. Pahić (2005: 6) piše o Kozarčevom pisanju i glavnim motivima, ljubavi i slobodi, kao konstantnim elementima njegovog stvaralaštva, a kod Đuke su ti motivi vidljivi upravo u tom njegovom zamišljanju savršene žene. Gledajući u korijen njegovog odnosa prema ženama, nailazimo na najočitiiji utjecaj, njegov otac Šima. Već na samom početku autor nas nakon Đukinog razmišljanja o njegovu životu nakon zatvora, vraća u prošlost i donosi objašnjenje o ponašanju koje je naučeno: „A Đuka posegne rukom i kud zahvati – uštine. Ili za rebra, ili za kukove, ili ispod njih, ili za prsa, ili niže...A Šima se sve topi u veselju i odobrava“ (Kozarac, 2005: 18). Takav odnos prema ženama dosta je sličan Schopenhauerovu razmišljanju, ponajviše zbog toga što on gleda na spolni nagon kao pokretačku i najvažniju silu u postojanju čovjeka, a na žene kao bića niža muškarcima. Jurić (2005) navodi nekoliko Schopenhauerovih razmatranja o ženama kroz njegove radove i opisuje kako je Schopenhauer na žene gledao kao bića koja postoje isključivo u svrhu razmnožavanja, a kao razlog smatra: „da je dovoljna potkrepa za tu tvrdnju već i sâma ženska tjelesna konstitucija i tjelesne sposobnosti žena.“ (Jurić, 2005: 798).

Gledajući na dinamiku sina i oca, i na njihov zadnji sukob, opet pronalazimo ženu kao element koji je presudio Šimi Begoviću. Žena kao simbol zavade između dva muškaraca, nije, kod Kozarca, rijetka pojava, ali Katica Čorkalo napominje jednu važnu stvar, a to je da Kozarac gradi lika kod kojeg: „pogrešan odgoj, naslijeđe, nemiri i nezadovoljstva, težnja za višim i ljepšim životom, nisu samo klasna i etnička nego u prvom redu općeljudska pojava te progovore onda kad se svi ti složeni uvjeti sudare i na specifičan način prožmu.“ (Čorkalo, 1995: 151). Koliko god se pokuša prebaciti krivnja na utjecaj žene, ona je tek kap koja je prelila čašu. Kod oca i sina konflikt započinje mnogo prije, u nečemu što ni jedan od njih nije mogao obuzdati, u njihovu temperamentu i samovolji, njihovu eg i rastrošnom načinu života koji su kulminirali i završili tragedijom. Ovdje se jasno vidi Kozarčeva kritika nekoliko aspekata života Slavonaca.

6.2. Žene u „Bijegu“

Gledajući drugog lika, Đuru Andrijaševića, vidimo totalno drugačiji pristup ženama, ali i ovdje, kao i kod Đuke Begovića, žene nenamjerno igraju ulogu u padu glavnog lika. Đuru Andrijaševića se može promatrati kao potpunu suprotnost Đuki Begoviću, od ponašanja, odgoja, pristupa vjeri, pa i na kraju, pristupa ženama.

Đuru Andrijaševića moglo bi se opisati kao pasivnog, pesimističnog lika koji prema određenim ženama prilazi s dozom osjećajnosti i poštovanja, što je već velika razlika u odnosu na Đuku Begovića, ali i u odnosu na Schopenhauerova razmišljanja. Najvažniji događaj, koji zapravo pokreće Đurinu propast, jest provedena noć sa Zorom gdje Nehajev započinje raspravu odnosa vjere i tjelesnosti:

„Marko bio se razbolio od groznice (obične bolesti stranih ljudi koji se odviše kupaju), pa su njih dvoje mogli sasvim nesmetano usisavati sav čar naglo rođene ljubavi. Rujan, mjesec krvavih i ljubičastih boja, kad je more u predvečerje zbilja - kako Homer pjeva (...) Čitavu noć probdio je uz svijeću, ubijen od strahote pređašnje večeri. Gadno, gadno!“ (Nehajev, 2012: 28)

Za Andrijaševića ovaj odnos donosi promjenu u njegovom životu koja će ga zauvijek obilježiti i označiti početak njegovog kraja. Živny se osvrće na psihološku patnju kroz koju prolazi nakon tog iskustva i objašnjava da on: „proživljava teške krize pri prvim spoznajama o tjelesnosti i intimnosti između muškarca i žene. U mladenačkom zanosnom idealiziranju žene on gotovo zamrzi majku pri pomisli na »poniženje« kojemu ima zahvaliti postojanje“ (Živny, 2012: 215).

Sa Verom se može primijetiti drugačiji odnos koji je izgrađen na obostranom divljenju. Vera je bila fascinirana njegovim stavovima, dok ju je on idealizirao. Pri samom opisu Vere, Andrijašević razmišlja: „Više po instinktu osjećao je da je ta »djeвица« (u mislima ju je uvijek tako zvao) neizmjereno daleko od onog ponora u koji je njega samog potislo bilo radi prijeloma sa Zolom“ (Nehajev, 2012: 36). Andrijašević Veru idealizira i u njoj pronalazi spas, ali njegova je najveća greška u tome što on Veru uzima kao sistem potpore, ona mu je potrebna da bi nastavio pravim putem, pa se lagano i može zaključiti da će njihov rastanak donijeti nepopravljive promjene, ali i osvijetliti će problem njegove ovisnosti o drugima kako ne bi krenuo krivim putem: „Ljubav prema Veri Hrabarovoj, zapravo, »tiho, trajno prijateljstvo« koje se održalo nekoliko godina zahvaljujući Verinoj čvrstini, završava njezinom udajom za drugoga.“ (Živny, 2012: 216).

Uspoređujući odnos Andrijaševića i Vere, sa odnosom Đuke Begovića i žena u njegovom životu, možemo uočiti veliku razliku koja započinje kod samih likova i njihovog poimanja ljubavi i braka. Najočitiija činjenica je svakako da je Đuku odgajao njegov otac, dok je Andrijašević odrastao sa svojom majkom, a oca se nije ni sjećao, dok je njegov stric bio tek obiteljska figura koja se pojavljivala u određenim dijelovima njegovog života. Gledajući i na njihov odgoj, Đuki vjera u životu nije predstavljala mnogo, dok je u početku svoga života Đuro bio okružen vjerom, ali kasnije vjera, kao glavni sistem u Đurinom životu, dovodi do njegovog sloma kada dođe u kontrast

sa spolnim nagonom. Kada se pogleda bliže na Đurin odnos prema drugim ženama osim Vere i Zore, ne pronalazi se mnogo razlike između njega i Đuke, bile to žene u Beču ili one u Senju. Đurin odnos prema drugim ženama je opisan primarno kao fizički odnos, pa se na tom može promatrati sličnost između ova dva lika koja se na prvi pogled čine toliko različitim. Također, kod oba lika žene imaju ulogu u njihovom formiranju, ali i u konačnom padu, ali nisu glavni faktor njihove propasti. Kod Andrijaševića je njegov odnos sa Zorom označen kao početak njegovog kraja, njegov slabi karakter baziran na vjeri slama se pri pojavljivanju spolnog odnosa, ali kod Đuke su žene samo objekt za postizanjem zadovoljstva, a najznačajnija žena je Ruža zbog koje ubija svog oca, ali njegov je najveći neprijatelj njegov temperament koji ga dovodi do konačnog kolapsa.

Zaključno se može reći kako žene u ova dva djela igraju važnu ulogu u životima ovih likova, ali njihov temperament i ego kod Đuke, i slabost karaktera kod Đure, glavni su razlozi njihovog konačnog kraha, a ne toliko ženski utjecaj. Njihovi stavovi prema ženama se u nekim slučajevima drastično razlikuju, ali ono što i jedan i drugi traže od žena je potpora. Kod Andrijaševića to je emocionalna, ali i ona spolna, dok je kod Đuke taj odnos čisto fizički i najbližiji Schopenhauerovim stavovima.

7. Schopenhauerov pesimizam i vladavina volje

Kako je već spomenuto, Schopenhauerov pesimizam, kojim je odisala njegova filozofija, je pronašao svoje mjesto u radovima mnogih velikih umova, ne samo s kraja devetnaestog, već i onih koji su stvarali kroz cijelo dvadeseto stoljeće. Njegova filozofija tumači volju kao pokretačku silu čovjeka kojoj se mi na kraju pokoravamo, jer smo pred njome nemoćni i snažno je utjecala na hrvatske književnike realizma i moderne. U svojoj biti Schopenhauerova filozofija sadržava razočaranje svijetom i objašnjenje traži u volji koja je iznad čovjeka i kojoj je glavni cilj razmnožavanje, a ne osobna dobit ili sreća čovjeka. Iz te jednostavne činjenice o čovjekovoj nemoći, proizlazi Schopenhauerov pesimizam o svrsi samog čovjeka: „Poimanje volje kao slijepe, iracionalne sile odvelo ga je do odbacivanja prosvjetiteljske doktrine i do krajnjeg pesimizma – život je stalna i neizbježna patnja i bol.“ (Topić Popović, 2005: 5). Ova filozofija nije samo inspirirala književnike u njihovom umjetničkom radu, jer kao što je već prije spomenuto, u ovim djelima postoje mnogi autobiografski elementi, što se može shvatiti kao njihovo interpretiranje filozofije na vlastite živote.

7.1. Problem volje i slavonske krvi u djelu „Đuka Begović“

Glavna problematika ovog djela, oko kojeg se stvara radnja, jest posljedice temperamenta, odgoja i mentaliteta i traženje odgovora u samom čovjekovu djelovanju i postojanju. U odlomku iz studije u Bognerovu radu ovo djelo opisano je kao: „najtemperamentnija pjesma slavonskog mentaliteta, ali u isto vrijeme i najoštrija kritika njegova. Kozarac je ovim djelom zderao sve maske s tog mentaliteta i pokazao ga i njegovoj goloti.“ (Bogner, 1994: 49). Kozarac je ovim mentalitetom okružen cijeli svoj život, može se i reći kako on daje analizu vlastitog mentaliteta. Glavni problem ovog djela treba tražiti u opreci pojedinca naspram okoline, ali i odnosu slavonskog mentaliteta i slavonske krvi s Đukinim pokušajima da svoj život dovede na pravi put. Kozarac u ovom djelu nije krio Đukino nezadovoljstvo sa okolinom kojom je okružen. Đuka, lik vođen emocijama i nagonima, prezire njihove vizije lagodnog, monotonog života: „On je vidio iz njihovih riječi da sve njihove težnje i sva njihova pregnuća imaju jedinstven cilj u njih: dostignuti lak i lagodan život. Njemu samomu, činilo se, nije nigda bilo do toga. Njemu je bilo najvećma stalo ne ćutjeti nikakovih veza i spona na sebe, na duši svojoj, biti neovisan o ljudima, o prilikama, o selu“ (Kozarac, 2005: 49).

Đuka je prezirao činjenicu da se od njega nešto očekuje, na nešto prisiljava i zato je bio tako veliki protivnik braka, očinstva i obiteljskog života. Đuka traži slobodu, ali upravo ta želja da samo uživa u životu bez rada je ono čemu se suprotstavlja Schopenhauer u svojoj filozofiji. Gledajući u njegovo djelo „Savjeti i načela“, opaža se kako je on smatrao život kaznom koju pojedinac mora izdržati i cijelim će tim putem patiti jer je življenje samo po sebi bolno za svakoga: „Naravno, život nam nije dan da u njemu uživamo, nego da ga izdržimo. Da ga skinemo s vrata (...) Prema tome, najsretniju sudbinu ima onaj tko je život proveo bez prekomjerno velikih bolova, tjelesnih i duševnih, a ne onaj koga su zapale najživlje radosti ili najveća uživanja“ (Schopenhauer, 2005: 13). Uspoređujući ovu filozofiju sa Đukinim životom može se uvidjeti kako je Đukinu želju za slobodnim životom, po Schopenhauerovoj filozofiji, nemoguće postići jer čovjek zapravo nikada nije slobodan, a ako ide za životom punim sreće i uživanja, dočekati će ga najgora sudbina. Povezujući ovu Schopenhauerovu filozofiju sa životom Đuke Begovića, osoba može zaključiti da je Đukina sudbina bila osuđena od trenutka kada se rodio. Njegov otac, oličenje nerada i bečarenja, od samih je početaka Đuku učio istim nemoralnim vrijednostima.

Kroz razvoj romana kod Đuke se može uočiti određena želja za promjenom, ali ono što ga sputava je upravo njegova slavonska krv, ista ona krv koju je imao njegov otac koji je odgojio Đuku: „Ovaj Kozarčev heroj ima u sebi nešto fatumsko, što je jače od njega i njegova htijenja, a sa sobom nosi njegova krv (...) Život njegov i sudbinu toga života određuje krv, ne intelekt i volja, i nemoć u borbi s tom krvi glavna je osobina Đukine duševnosti“ (Bogner, 1994: 42). Njegov pokušaj održavanja vlastitog imanja propada, jer Đuka nema jaku želju i motiviranost koje bi ga vodile, već kod Đuke vidimo tu slavonsku krv koja ne trpi pravila i koja nad njime vlada.

Zadnji Đukin trzaj za pronalaskom stabilnog života završava Đukinim odnosom s vlastitom sestričnom gdje autor zapravo pokazuje odnos Đuke i okoline, ali ovaj put Đuka biva razočaran društvom i njihovom dvoličnošću i na taj način Kozarac zapravo pokazuje svu bijedu društva, crkve, ali i Đukinog nemoralna. U ovom dijelu kulminira radnja i Kozarac nudi kompletnu kritiku koja se provlačila na različitim mjestima u ovome djelu, ali ju je ovdje sažeo u nekoliko finalnih stranica:

„Eno, kakav je to svijet tamo! Pije se to, više, crvenim licima i mutnim plaminjavim očima prosvjevava strast i žudnja. Rusvaj! (...) Pa i ja! – Kaže si Đuka – Znam rod mi je, a ipak obgrljavam, grišim...Gad! (...) Što ja imam okajivati! ja – pa da okajivam! Bi l' možda morao malko i proplakati i pocmizdriti (...) Đuka, hulja prvog reda, bećar da mu para nema, pa on da poklecava, oltar ljubi.....? To on neće. Ne, pa da mu se o životu radi!“ (Kozarac, 2005: 100-101).

U ove dvije stranice romana vidimo konačan pad glavnog lika, ali koji je potaknut i ponašanjem društva. Đuka se pokušava prilagoditi okolini, ali njihova dvoličnost, koju Đuka uviđa, budi u njemu tu njegovu uzavrelu slavonsku krv i izranja njegov ponos, njegov ego, glavni glasnik njegovo konačnog pada: „Ta krv tjera Đuku Begovića u oceubojstvo, u razvrat, bećarluk, u propadanje, siromaštvo. Ona Đuki ne da mira, ona ga lomi, njeni bjesovi ga razapinju. (...) Čim uzavri krv, rad gubi svaki smisao.“ (Bogner, 1994: 47). Đuka je u ovome djelu služio kao individualni prikaz onoga što je Kozarcu bilo tako poznato, propadanje Slavonaca kao žrtava vlastitog mentaliteta, ali Đuka Begović je služio za primjer kao onaj najfatalniji, najnemirniji, koji je potpuno odustao od ikakvog spasa i predaje se u ruke sudbini bez borbe.

O slavonskom društvu i Kozarčevoj kritici progovara Katica Čorkalo:

„zato ih ne optužuje i nema potrebu da mijenja njihov način življenja. On ga doduše ne odobrava u svemu, ali ga više zanima njegova originalnost i samobitnost, ono po čemu su njegovi ljudi to što jesu (...) Ne uljepšava ni on tamne boje teške stvarnosti (...) U njegovim tonovima rezignacije i pomirenja s negativnim pojavama propadanja njegovih

„Ljudi čuje se hod neuklonjivog i neodgoivog udesa, pa to zahtijeva toplu riječ, a ne osudu“ (Čorkalo, 1993: 122).

7.2. Problem volje u djelu „Bijeg“

Nasuprot Đuki Begoviću, kod Đure Andrijaševića je osjećaj melankolije i pesimizma jasnije prožet kroz sami mentalitet lika. Đuka Begović je samouvjeren i siguran u svoje odluke, dok je Đuro apsolutno nesiguran i pri svakoj odluci prilazi s velikom dozom tjeskobe. U najvećim i najvažnijim trenucima u njegovu životu, Đuro Andrijašević se povuče i pobjegne ili se potpuno preda destruktivnom ponašanju. Nehajev u ovom djelu daje prikaz hrvatskog intelektualca koji se raspada pred zahtjevima društva koje ono na njega stavlja:

„To je zapravo portret krize identiteta – seksualne, od platoničke teorije i tolstojevske karenjinovske matrice do bordelske i kavanske prakse; moralne, od ponosa i patosa do pijančevanja na dug; prosvjetno-učiteljske, do sveznanja do nemara; književne, od uspjeha i nacionalne nade do optužbe za epigonstvo; socijalizacijske, od neuspjela ulaska u visoko društvo do izgnanstva u samoubojstvo; intelektualne, do pozicije superiornog poznavatelja književnosti, glazbe filozofije do krajnjeg nemara prema vlastitoj daljnjoj edukaciji i filozofske, od prirodnoznanstvene elaboracije svijeta života do općih i potrošenih mjesta i amaterskog filozofiranja.“ (Milanja, 232-233: 2012)

Andrijaševićeva propast proizlazi iz njegove posebnosti, to jest, njegova nadarenost ga, u njegovim razmišljanjima, izvaja od ostalih, ali kada izađe iz svojeg svijeta filozofije i knjige, on ostaje u pravom svijetu koji je za njega neshvatljiv.

Njegov prvi sustav vjerovanja proizlazi iz utjecaja njegove majke na Đurin život. Okrenut vjeri, Đurin se sistem vjerovanja slama kada prvi puta dolazi u kontakt s tjelesnim požudama: „U dvanaestoj godini, kad je prvi put iz razgovora starijih drugova sasvim jasno razabrao odnošaje između muža i žene strašno je ta novost potresla čitavim njegovim bićem“ (Nehajev, 2012: 23). Ono što mu ostaje je i dalje njegov književnički san: „raditi na književnom polju, koristiti općenitosti svojim slavnim djelima. Pred tim novim idealom sasvim uzmaoše stare sumnje“ (Nehajev, 25: 2012).

Iako ga saznanje o tjelesnim odnosima nije u potpunosti dovelo do autodestruktivnog ponašanja, provedena noć sa Zorom Marakovom jeste: „I on, on sam da je morao razoriti sve to! Znao je da nije svjesno ništa kriv – ali ta spoznaja još je uvećala njegovu bol.“ (Nehajev, 29: 2012). Nakon ovog događaja, Andrijašević odlazi u Beč gdje se podaje razvratničkom životu jer je nemoćan da

se suoči sa životnim izborima: „U trenucima kada treba donijeti važne životne odluke, kada se od njega očekuje akcija, Andrijaševiću nedostaje volje i energije i on se prepušta snatrenju i kontemplaciji“ (Nemec, 48: 1998). Konačno pronalazi mir i ravnotežu kada upoznaje Veru Hrabarovu, ali opet, zbog njegove pasivnosti i neodlučnosti, on ju gubi i opet upada u kolotečinu u kojoj se nalazio u Beču.

Ono što je jako izraženo u ovom djelu jest i odnos pojedinca i okoline, ali ovdje okolina igra veću ulogu na raspad pojedinca. Đuro je krhke naravi i svaki sukob u njemu donosi nemir, što nije bio slučaj sa Đukom. Razlika između ova dva lika je u tome što je Đuka samouvjeren i emocionalno zakržljao, dok je Đuro i previše emotivan: „Sa svim tim Andrijašević više nije ni izlazio danju iz svoje sobe. Stidio se i bojao ljudi.“ (Nehajev, 186: 2012). Nehajev komentira položaj književnika u ono doba koje spaja s Andrijaševićevim vjerovanjem kako je on iznad ovakve male sredine: „roman također tematizira položaj književnika u onodobnoj Hrvatskoj, posebice u provinciji, ili, još točnije, lomljenje pokušaja konstituiranja relevantnog književnika u zaturenim prilikama“ (Milanja, 234: 2012). Kod Đuke Begovića vidimo njegovo razočaranje društvom i njihovim, po njemu, monotonim snovima, ali i kod Andrijaševića također vidimo razočaranje, ali on nije dovoljno snažan oduprijeti se kritici ljudi oko sebe. Ono što se treba uzeti u obzir jeste činjenica da se Kozarac nije toliko bazirao na okolini i njihovim mišljenjima koliko je to radio Nehajev u svojem djelu. Kod Nehajeva stalno se vrti pitanje okoline i njihovo mišljenje na ljudske odluke, dok je to kod Đuke tek misao u pozadini koja ne igra veliku ulogu u njegovim odlukama.

Đurin je kraj, nažalost, vidljiv već od samog početka ovog djela. Njegova majka ga odgaja pomalo izvan dodira sa stvarnim svijetom, a svaki put kada se treba suočiti s vlastitim problemima, on se okreće pijanstvu i bludništvu. Schopenhauerova je filozofija kod njega očita, Đuro je razočaran ovim društvom i svijetom, on ne vidi svrhu života i smatra ga punim boli i na kraju ne vidi drugi izlaz osim samoubojstva. On živi upravo onakav život kakav Schopenhauer opisuje, pun boli, za razliku od Đuke. On je prikaz onog klasičnog europskog intelektualca koji pada pred zahtjevima društva, a njegova umjetnička vizija svijeta biva urušena i zajedno s njom pada i on: „On propada uglavnom svojom krivnjom, to jest poradi dihotomije intelektualne superiornosti spram životne praktične nesposobnosti, a tek potom i krivnjom društvene sredine, koja je ispod njegove kulturne i intelektualne razine.“ (Milanja, 231: 2012)

8. Zaključak

Ivan Kozarac i Milutin Cihlar Nehajev jedni su od najvažnijih pisaca hrvatske moderne čija su djela utjecajna još i dan danas. „Bijeg“ i „Đuka Begović“ prikaz su hrvatskog intelektualca i seoskog bečara koje veže propadanje uzrokovano njihovim vlastitim krivim odlukama, ali i njihovim osobnostima. U svojem djelu, Kozarac prikazuje Đuku Begovića kao razuzdanog bečara koji se kosi svim pravilima tradicionalnog života. U prikazu svog lika, Kozarac unosi autobiografske elemente i opisuje pojave s kojima se susreo u svome životu, u svom rodnom mjestu. Kod Đuke ono šopenhauersko proizlazi iz njegovog temperamenta, njegove naravi koja ga polako odvodi u propast. On je produkt odgoja svog oca, također temperamentnog bečara, koji Đuku odgaja na svoju sliku bez majčinske pomoći. Kroz rad se raspravljalo o ulozi majke na Đukino ponašanje i koliku zapravo ulogu ona sama nosi, ali je vidljivo da je njezina uloga, ili njezin nedostatak, tek jedan od faktora formiranja Đukinog karaktera. Ono što je najviše definiralo Đuku jest sama njegova krv, ona slavonska, neukrotiva krv koja od Đuke čini pojedinca koji srlja u propast. Također se tu analizira i odgoj, koji od Đuke stvara osobu bez pretjerane emocionalne povezanosti prema ikome. Njegova krv, odgoj i nedostatak roditeljske ljubavi od njega stvaraju tragičnog lika koji se u potpunosti predaje prirodi i odbacuje društvene norme. Nehajev, s druge strane, donosi lika koji je potpuno ovisan o ljudima oko sebe. Kod njega je šopenhauersko izraženo u njegovoj nesigurnosti, pasivnosti i nemogućnosti da se suoči sa stvarnošću. Andrijašević je tip intelektualca koji je u europskoj književnosti već viđen, a nam ovdje Nehajev nudi psihološku analizu lika koji nije dovoljno odlučan kako bi se suprotstavio društvenim standardima i u tome je njegova najveća propast. Đuro Andrijašević je lik koji je odgojen u vjeri, a kada se po prvi puta susreće s tjelesnim odnosima između muškarca i žene, on se podaje razvratničkom životu. Kroz djelo je vidljivo kako je Đuro pasivna osoba koja bježi od svojega života, najviše zbog toga jer je on sanjar, književnik, idealist. On je od djetinjstva pokušao ispuniti očekivanja ostalih i izrastao je u melankoličnog intelektualca koji kroz cijelo djelo nosi taj osjećaj kao da bi mu najbolja odluka bila da sve skonča. Vera je jedini razlog koji ga održava na životu, ali ta njegova ovisnost o drugima ga gura u ponor u koji on pada i odustaje od borbe. Ova dva lika definirana su svojim odgojem, temperamentom i Schopenhauerovom filozofijom. Oni su prikaz pojedinaca koji se ne mogu prilagoditi društvu, ali i ne pokušavaju previše. Njima nedostaje želja, oni se ne bore i prihvaćaju svoju sudbinu i zbog toga tragično završavaju.

9 .Literatura

Izvori:

Kozarac, Ivan, 2005. Đuka Begović; Sudoperka, Varaždin: Katarina Zrinski

Nehajev, Milutin Cihlar, 2012. Bijeg, Zagreb: Školska knjiga

Literatura:

Armanda, L. "Putovanje kao bijeg od stvarnosti kod Nehajevljevih intelektualaca." Dani Hvarškoga kazališta, vol. 36, br. 1, (2010). str. 159-175. <https://hrcak.srce.hr/72787>. Zadnja posjeta 21.08.2021

Bogner, J. (1994.) Slavonske teme, Vinkovci: Slavonica

Čorkalo, K. (1993.) Slavonica, Vinkovci: Ogranak Matice hrvatske Vinkovci, Hrvatska akademija za znanost i umjetnost, Centar za znanstveni rad Vinkovci

Jurić, H. "Svijet kao samovolja i predrasuda: Schopenhauer o spolnosti i o ženama." Filozofska istraživanja, vol. 25, br. 4, (2005) str. 791-804. <https://hrcak.srce.hr/2457>. Zadnja posjeta 20.08.2021.

Matanović, J. (1997.) Prvo lice jednine, Osijek: Ogranak Matice hrvatske Osijek

Milanja, C. (2012.) Pogovor u Milutin Cihlar Nehajev: Bijeg, Zagreb: Školska knjiga

Živny, M. (2012.) Pogovor u Milutin Cihlar Nehajev: Bijeg, Zagreb: Školska knjiga

Nemec, K. (1998.) Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945. godine, Zagreb: Znanje

Pahić, B. (2005.) Metodičke upute i raščlambe u: Đuka Begović; Sudoperka, Varaždin: Katarina Zrinski

Sablić Tomić, H. Grgurovac, M. (2000.) 5. dani Josipa i Ivana Kozarca; 7.-8. listopada 1999.; Zbornik, Privlačica, Vinkovci

Schopenhauer, A. Savjeti i načela. Natalija Topić Popović (ur.), (2005.) Zagreb: Slovo

Skuhala Karasman, I. "Helene Druskowitz o slobodi volje." Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, vol. 44., br. 2 (88), (2018.) str. 427-438. <https://hrcak.srce.hr/221359>. Zadnja posjeta 19.08.2021.

Sunajko, G. "Genij nasuprot talentu – umjetnost nasuprot estetici: bit Schopenhauerove estetike."
Studia lexicographica, vol. 11, br. 21, (2017) str. 61-74. <https://hrcak.srce.hr/200158>.
Zadnja posjeta 19.08.2021.

Šicel, M. (2005.) Povijest hrvatske književnosti; Knjiga III; Moderna, Zagreb: Ljevak